İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

Yıl: 2016 Cilt: 26/1 ISSN: 0080-7422

TÜRKİYAT MECMUASI

JOURNAL of TURKOLOGY
Year: 2016 Vol: 26/1

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

Yıl: 2016 **Cilt: 26/1** **ISSN: 0085/7432**

TÜRKİYAT MECMUASI

Kurucusu:

Ord. Prof. Mehmet Fuat Köprülü

JOURNAL of TURKOLOGY

Year: 2016 Vol: 26/1

Türkiyat Mecmuası
Cilt: 26/1, 2016, ISSN: 0085-7432
Journal of Turkology
Vol: 26/1, 2016, ISSN: 0085-7432

Sahibi/Owner
İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
(Müdür Prof. Dr. Fikret TURAN)

Genel Yayın Yönetmeni/Editor-in-Chief
Prof. Dr. Fikret TURAN

Editörler/Editors
Doç. Dr. Ramazan BALCI
Doç. Dr. İbrahim ÇEŞMELİ
Doç. Dr. Abid Nazar MAHDUM
Dr. Fatma Meliha ŞEN

Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor
Dr. Fatma Meliha ŞEN

E-Dergi Yöneticisi-Mizanpaj/E-Journal Director-Layout
Arş. Gör. Selim AHMETOĞLU

Dergi Sekretaryası/Journal Secretariat
Arş. Gör. Selim AHMETOĞLU
Arş. Gör. Harun KORKMAZ

Danışma Kurulu/Advisory Board
Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN
Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN
Prof. Dr. Uwe BLAESING
Prof. Dr. Henrik BOESCHOTEN
Prof. Dr. Éva Á. CSATÓ
Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK
Prof. Dr. Hayati DEVELİ
Prof. Dr. Musa DUMAN
Prof. Dr. Kemal ERASLAN
Prof. Dr. M. Şükrü HANİOĞLU
Prof. Dr. Lars JOHANSON
Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
Prof. Dr. Kemal YAVUZ
Prof. Dr. Erik J. ZÜRCHER

Yayın Kurulu/Editorial Board
Doç. Dr. Sinan ÇİTÇİ
Yrd. Doç. Dr. Ayna ASKEROĞLU ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Ömer KUL
Yrd. Doç. Dr. Gözde SAZAK
Yrd. Doç. Dr. Kadriye Figen VARDAR
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Y. YILMAZ
Dr. Hande GÜNÖZÜ
Dr. Esra ÖZSÜER
Dr. M. Sait TÜRKHAN
Dr. Müslim YILMAZ

Türkiyat Mecmuası yılda iki kere çıkan uluslararası hakemli akademik dergidir.
Journal of Turkology is an international refereed academic journal, published semi-annually.

Türkiyat Mecmuası; ASOS Index, EBSCO (Academic Search Complete), MLA International Bibliography ve ULAKBİM tarafından taranıp indekslenmektedir.
Journal of Turkology is currently indexed by
ASOS Index, EBSCO (Academic Search Complete), MLA International Bibliography and ULAKBIM.

Dergimizdeki tüm yazılar, kaynak gösterilerek alıntılanabilir.
Quotations are allowed by indicating the source.

Yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.
All legal responsibilities of the articles belong to the writers.

Baskı/Printing
Step Ajans Reklamcılık, Matbaacılık, Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 34200
Bağcılar/İstanbul, Telefon:0 212 446 88 46
E-posta: stepajans@gmail.com
Matbaa Sertifika No: 12266

Yazışma Adresi/Correspondence Address
İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Horhor Cad. Kavalalı Sok. No: 5/4, 34080, Fatih/İstanbul
Telefon: 0 212 440 00 00 – 27867
E-posta:
turkiyatmecmuasi1924@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Makaleler

Esra AKBALIK
Alevi-Bektaşi Şiirinde Ay Ve Güneş Sembolizmi
The Moon and the Sun Symbolism in the Alawi And Bektashi Poetry ……..… 1-13

Ayna ASKEROĞLU ARSLAN
Eçmiyadzin Katogikosluğu ve Rusya Devleti Arasındaki İlişkilerin Başlangıcı
Beginning of the Relations Between Ecmiyadzin Patriarchate and Russia ..….. 15-30

Ramazan BALCI
The Ottoman Practices of the Kanun of Dukagjini: The Method of Cibal
Dukakin Kanunlarının Osmanlı Uygulaması: Cibal Usulü ….…….. 31-49

Hüseyin BARGAN
Şemseddin Sami ve İdil-Ural Tatarları
Sami Frashëri and Idel-Ural Tatars …… 51-60

Abdullah BAY
Limanı Olan Bir Kasabadan Liman Kentine: Batum Şehri (1830-1905)
Transformation of a Port Town to a Port City: Batumi City (1830-1905) ...…… 61-80

A. Azmi BİLGİN
Hz. Muhammed İçin Yazılan Başlıca Eser Türleri ve M*uhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi*'inde Geçen Vasıflar
Main Book Types Written for Prophet Muhammed and Characteristics of Him Recorden in *Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi* (Consize Translation of the Blessed Appearance of Prophet Muhammed)……..… 81-88

Ramadan DOĞAN
Bursevî Muhyiddîn Halîfe Ve *'İbretnâme*'sine Dair
On Bursawī Muhyiddin Khalifa and His 'Ibratnāma' ……. 89-105

İbrahim DUMAN
Dımaşk Selçuklu Meliki Ertaş b. Tutuş
Damascus Seljuk Malik Irtash b. Tutush …….. 107-115

Akif FARZALİEV – Gözde SAZAK
Lev Nikolayeviç Gumilëv ve Etnogenez Teorisi
Lev Nikolayeviç Gumilyov and His Ethnogenesis Theory ……... 117-130

Nurettin GEMİCİ
Evliya Çelebi'ye göre II. Viyana Muhasarasında Kırım Hanı'nın Yanlış Tutumunun Sebepleri
The Reasons of the Crimea Khan's Wrong Way of Behaving in Second Vienna Siege According to Evliya Çelebi…… 131-146

Mustafa GÖLEÇ
Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)
Turkish – Bulgarian Relations in the Early Republican Era According to the *Hâkimiyet-i Milliye* Newspaper (1923-1930) …….…… 147-168

Ömer KUL – Oles KULÇINSKIY
Kiev Metropolitliği'nin 1686 Yılında Moskova Patrikliği'ne Bağlanmasına Dair Yeni Kaynaklar ve Tarihi Çelişkiler Üzerine Bir Tetkik
A Study on the New Sources and Historical Contradictions about Connecting the Kiev Exarchate to Moscow Patriarchate in 1686 ……... 169-196

Abid Nazar MAHDUM
Mahdumkulu Şiirinin Çok Sevilip Yayılmasının Sebepleri Üzerine
A Short Workup and Study About the People's Affection to Mahdumkulu Poems and its Popularity……. 197-231

Melek ÖKSÜZ
Amerikan Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nde Para Politikası ve Bu Doğrultuda Yapılan Düzenlemeler
The Ottoman Monetary Policies and Arrangements during the First World War According to the American Diplomatic Documents ……. 233-266

Pınar ŞENIŞIK
Girit'te Yetim Olmak: Muhtariyet İdaresi ve Akraba Meclisleri (1898-1913)
Being an Orphan in Crete: Autonomous Administration and Family Councils (1898-1913) …… 267-282

Emine TEMEL
Lutfî Divanında Tekrar Grupları
Repetititon Groups in Diwan of Lutfi …….……..... 283-299

Hacer TOKYÜREK
Eski Uygur Budist Metinlerinde Şeytan, Yılan, Kadın İlişkisi
The Satan, Serpent, And Women's Relationship in Old Uyghur Buddhist Text …… 301-310

Fikret TURAN
Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış "Dîvâne Bûrak Kıssası": Metin, Dil ve Üslup İncelemesi
The Late Chaghatay Turkic "Story Of Dīvāne Būrak": A Textual, Grammatical And Stylistic Analysis…….. 311-338

Sadık YAZAR
İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ndeki El Yazmalarının Kataloğu
The Catalogue of Manuscripts in the Research Institute of Turkology …… 339-446

Kürşat YILDIRIM
Türk Menşeli Bazı Çin Aileleri: Hun, Li, Jin Ve Yuwen
Some Chinese Families From Turkic Origin: Hun, Li, Jin And Yuwen …..… 447-458

Duyurular
Türkiyat Mecmuası Ord. M. Fuat Köprülü Armağanı …… 459

Türkiyat Mecmuası Makale Ödülü ve Türkiyat Mecmuası Hizmet Ödülü
……. 460

Yayım İlkeleri ve Makale Yazım Kuralları

Türkiyat Mecmuası, c. 26/1, 2016, s. 283-299

LUTFÎ DİVANINDA TEKRAR GRUPLARI

Emine TEMEL[*]

ÖZ

Türk dili tarihi, Köktürk ve Uygur edebî dillerini içine alan Eski Türkçe dönemi (VI.-IX. yy.) ile başlatılmaktadır. Ortak yazı dilinin hüküm sürdüğü Ötüken merkezli siyasi erk XI. yüzyılda dağılınca Eski Türkçe dönemi, yerini farklı siyasi yapılanmalarla birlikte Orta Türkçe dönemine (XI.-XVI. yy.) bırakmıştır. XV. yy.'de şekillenmeye başlayıp XVI. yy.'de ortak yazı dili çerçevesinde vücut bulan Doğu Türkçesi, Orta Türkçedeki diğer dönemlerden farklı olarak tek siyasi merkezli bir dönem Türkçesi olma özelliğine sahiptir. Ali Şîr Nevayî'nin daima övgü ile bahsettiği Lutfî, Doğu Türkçesi döneminin kudretli bir XV. yy. şairi olarak bilinmektedir. Türkçe şiirleri ve bu şiirlerindeki dil ve üslûp özellikleri bakımından çağdaşlarından ayrılmaktadır. Bu makalede, *Lutfî Divanı*'nda yer alan tekrar grupları araştırılacak ve elde edilen veriler; anlamları, yapı ve kuruluşları, sözcük türleri ve cümledeki görevleri bakımından dört ayrı başlıkta tasnif edilerek verilecektir. Bu çalışmada, Günay Karaağaç tarafından hazırlanmış *Lutfî Divanı'*nın 1997 yılında Türk Dil Kurumu Yayınlarından çıkan tenkitli metni esas alınmıştır. Lutfî'nin divanda kullandığı dil ve üslûp, incelemesi yapılacak olan tekrar grupları vasıtası ile ortaya konulacak ve bu sözcük öbeklerinin şiirin anlatımında ne derecede etkin rol oynadığı belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Doğu Türkçesi, Lutfî Divanı, Tekrar Grubu, Edebî Dil ve Üslûp

REPETITITON GROUPS IN DIWAN OF LUTFI

ABSTRACT

The history of Turkic language is initiated with the Old Turkic period (VIth-IXth centuries) which includes Kokturk and Uighur literary languages. When the political power which was based on Ötüken dissolved at eleventh century, the Old Turkic period left its place to the Middle Turkic period (XIth-XVIth centuries) with different political structures. The Eastern Turkic which began to form at XVth century and was used as the common written language at XVIth century has feature of being "period Turkish" which is a single political center. Lutfî who was mentioned with appreciation by Ali Şîr Nevâyî, is known a strong poet of the Eastern Turkic period. He is distinguished from other poets who are in the same period with himself, with Turkish poems and as language and style features in these poems. In this article, it is going to be analyzed repetition groups taking place in *Diwan of Lutfî* and obtained results are going to be given as classifying under four titles in view of their meanings, structure and formations, word types and functions in sentence. In this study, a critical edition of *Diwan of Lutfî* is used as a source which was prepared by Günay Karaağaç and published by Publications of the Turkish Language Society in 1997. Language and style which Lutfî has used in his *Diwan*, are going to be presented by means of repetition groups which are going to be studied and it is going to be determined words groups have played how an efficient role in poems of Lutfî.

[*] Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, emine.temel@istanbul.edu.tr.

Keywords: The Eastern Turkic, Diwan of Lutfî, Repetition Group, Literary Language and style

1. Giriş

Türk dilinin ilk yazılı belgeleri olan *Orhun Âbideleri* (VIII. yy.), üslûp özellikleri açısından incelendiğinde karşımıza çıkan hitap unsurları (*Teŋri teg teŋride yaratmış Türk Bilge ḳaġan* ***sabım****:* [BK D/01]) , benzetme sanatı (*……ḳaŋım ḳaġan süsi* ***böri*** *teg ermiş yaġısı* ***ḳony*** *teg ermiş* [BK D/11]), secili anlatım (*Yiti yüz er bolup* ***ilsiremiş ḳaġansıramış*** *budunuġ* ***küŋedmiş ḳuladmış*** *budu]nuġ Tü[rk tö]rüsin* ***[içġınmış]*** *budunuġ eçüm apam törüsinçe* ***yaratmış boşġurmış*** [BK D/11]), yer adları (*….****temir ḳapıġḳa*** *tegi süledim.* [KT G/04], daima birlikte yer alan kelime çiftleri (*kök teŋri-yaġız yir* [KT D/01], *il-törü* [BK D/04] vb.), ahenkli anlatım ve dil mantığı ile örtüşen sözcük kullanımı (*yükündürmiş, sökürmiş* [KT D/02]) vb., bizi bu belgelerin öncesinin olduğu sonucuna götürmektedir. Dolayısıyla Türk dilinin yazılı tarihini, I. Köktürk Devleti'nin batı kanadında teşekkül eden İstemi Yabgu'nun 568 tarihinde Bizans İmparatoru II. İustinos'a verilmek üzere gönderdiği İskit harfli mektupla başlatmak mümkündür.[1]

Köktürkçe (VI.-IX. yy.) ve Uygur Türkçesi (IX.-XI. yy.) dönemlerinde hâkim olan Ötüken merkezli siyasi yapı zamanla batıya doğru yayılmış ve Türk dili, birden çok bölgede farklı edebî dilleri ile kendini göstermeye başlamıştır. Karahanlı Türkçesi (XI.-XIII. yy.) ile başlayan Orta Türkçe (XI.-XIX. yy.) dönemi, Harezm Türkçesi (XIV. yy.), Eski Anadolu Türkçesi (XIII.-XV. yy.), Kıpçak Türkçesi (XIV.-XVII. yy.) ve Doğu Türkçesi (XV.- XIX. yy.) dönemlerinden meydana gelmektedir.

Türk dilinin dönemlere ayrılmasında ve bu dönemlerin belirlenmesinde en önemli etken Türk siyasi yapısı olmuştur. Orta Türkçe dönemindeki birden çok siyasi birlikli yapı, ortak yazı dilinin oluşmasını önlemiş, farklı edebî dillerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Emir Timür (XIV. yy.) ve Çingiz Han (XIII.yy.) tarafından kurulan siyasi birlik neticesinde Ali Şir Nevayî (XV. yy.'nin 2. yarısı) farklı edebî dilleri birleştirerek ortak yazı dili meydana getirmiştir. Doğu Türkçesinin ortak yazı dili seviyesine gelmesinde belirleyici rol oynayan Ali Şir Nevayî, "Çağatay Türkçesi" ibaresini edebî dil bağlamında kullanmış, XV.-XIX. yy. Türkçesinin ise *Türkī til, Türkçe*[2] terimleri ile karşılanmasını uygun görmüştür. Çağatay döneminin 15. ve 16. yy. yazar ve şairleri de kendi dilleri için *Türkî, Türkçe, Türk tili* gibi terimleri tercih etmişlerdir. [3]

Kökünü Uygur Türkçesinden alan Doğu Türkçesi, Klasik Öncesi, Klasik ve Klasik Sonrası[4] olmak üzere üç alt döneme ayrılmaktadır. XV. yy. Klasik öncesi dönemin en dikkat çekici isimlerinden biri Lutfî'dir. Lutfî, Türkçe şiirler yazıp

[1] F. Sema Barutçu Özönder, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", *TÜRKLER*, C. III, Ankara 2002, s. 482.

[2] F. Sema Barutçu Özönder, *'Alī Şīr Nevāyī Muḥākemetü'l-Luġateyn*, TDK Yay., Ankara 1996, s. 6.

[3] János Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, TDK Yay., Ankara 2003, s. 76.

[4] János Eckmann, *Chagatay Manual*, Indıana Unıversity Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 60, Bloomington 1966, s. 9-10.

Arapça ve Farsça terkip kullanmaktan imtina ederek[5] çağdaşı olan şairlerden (Sekkâkî, Haydar Harezmî, Yusuf Emîrî, Seyyid Ahmed Mirza, Gedâî, Atâî, Ahmedî, Yakînî)[6] ayrılmaktadır. Caferoğlu, Lutfî'nin Nevayî'den sonra Türkçeyi ustaca kullanan ve millî edebiyat için gereken hamleyi hazırlayan bir şair olduğunu dile getirmektedir.[7] Nevayî ise Lutfî'yi "Fārisī ve Türkī'de naẓīri yoḳ irdi ammā Türkī'de şöhreti köprek irdi. Ve Türkçe dīvānı meşhūrdur."[8] olarak tavsif etmektedir.

Lutfî'nin vezin ve kafiye kullanmadaki üstünlüğü nazım tekniğini de etkileyerek güçlendirmiştir.[9] Şiirlerinde Türk atasözü ve deyimlerine sıklıkla yer veren Lutfî, kaside ve mesnevilerinin yanı sıra daha çok gazel ve tuyugları ile ön plâna çıkmıştır. Mısra sonlarında redif olarak tercih edilen kelimeler, gazel ve tuyuglarındaki edebî sanatlar, şiirlerindeki ahenk ve canlılığı meydana getirmektedir. Köprülü, Lutfî'yi Çağatay edebiyatının Ali Şir Nevayî'den önce yetişen kudretli şairi olarak görmektedir. [10]

Bu makalede, Lutfî'nin sade bir dille kaleme aldığı Türkçe divanı, Günay Karaağaç'ın neşrettiği *Lutfî Divanı Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım* adlı eser esas alınarak, kullanılan tekrar grupları bağlamında incelenecek ve bu sözcük öbekleri anlamları, yapı ve kuruluşları, sözcük türleri ve görevlerine göre dört ayrı başlık altında tasnif edilerek verilecektir. Tespit edilen tekrar gruplarının hangi kategori altında ne sıklıkla kullanıldığı belirlenecek ve elde edilen sayısal veriler değerlendirilecektir. Tekrar gruplarının mükerrer kullanımlarında dikkat edilmesi gereken en önemli husus anlam ayrıntılarında gizlidir. Cümlenin anlamını büyük ölçüde şekillendiren tekrar gruplarının *Lutfî Divanı'*nda hangi anlamsal işlevlerde yer aldığı gözden geçirilecektir.

Terminolojik olarak bu gramer kategorisinin "ikileme[11], ikizlenme[12]~ikiz kelime[13], koşma takımları[14]~kelime koşması[15], hendiadyoin[16], yineleme~tekrar

---

[5] Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 2000, s. 209.
[6] Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 405-407.
[7] Ahmet Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 206.
[8] Kemal Eraslan, *Alî-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin),* TDK Yayınları, Ankara 2001, s. 66.
[9] Üzeyir Aslan, *14-16 yy. Çağatay ve Azeri Edebiyatı,* Kriter Yay., İstanbul 2013, s. 27
[10] M. Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1993, s. 292.
[11] Ahmet Topaloğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 87; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002; Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2006, s. 60; Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 161-165; Mustafa Özkan, "Deyimleşmiş İkilemeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II,* 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara 2004, s. 2289-2317; Neşe Atabey - Sevgi Özel - İbrahim Kutluk, *Sözcük Türleri,* TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 58, 93-94; Nuri Yüce, "İkilemelerdeki İlginç Problemler", *Bahşı Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı,* Simurg Yayınları, Freiburg-İstanbul 1998, s. 419; Osman Nedim Tuna, "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *TDAY Belleten,* 1982-83, Ankara 1986, s. 163-228; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi,* TDK Yayınları, Ankara 1979, s. 191; Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 123-126.
[12] Ahmet Cevat Emre, *Türk Dil Bilgisi,* TDK Yayınları, İstanbul 1946, s. 543-548; Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2009, s. 161.
[13] Hasan Eren, "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", *A.Ü. DTCF Dergisi,* VII/ 2, Ankara 1946, s. 283; Jean Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi),* Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 638; Mehmet Ali Ağakay, "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili*, II/16, Ankara 1954, s. 189.

grubu[17]~sıralama[18]" şeklindeki pek çok farklı adlandırmasına rastlamaktayız. Biz ise iki veya daha fazla kelimenin aralarındaki farklı türden anlam ilişkileri ile meydana getirdiği bu sözcük öbeğini, daha kapsayıcı olduğunu düşündüğümüz yineleme-tekrar grubu terimi ile ifade etmeyi uygun gördük. [19]

*Lutfî Divanı'*nda toplam 105 tekrar grubu tespit edilmiştir. Bu tekrar grupları ise dört ayrı başlık altında şu şekilde sınıflandırılmıştır: 1. Anlamlarına göre: Aynı kelimenin tekrarı ile kurulan, eş/yakın manalı ve zıt manalı kelimeler ile kurulan tekrarlar. 2. Yapı ve kuruluşlarına göre: Türkçe ve alıntı kelimeler ile kurulan tekrarlar. 3. Sözcük türlerine göre: Zarf, isim, ünlem, sıfat, fiil. 4. Cümledeki görevlerine göre: Zarf tümleci, cümle dışı unsur, yüklem, özne, yer tamlayıcısı, belirtisiz nesne, belirtili nesne.

2. Tekrar Grupları

2.1. Anlamlarına Göre Tekrar Grupları

Tekrar grubunu oluşturan kelimeler, anlamsal olarak birbirlerini tamamlama şekillerine göre üç farklı başlıkta ele alınacaktır:

2.1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Kurulan Tekrar Grupları

*Lutfî Divanı'*nda anlamlarına göre en fazla, aynı kelimenin tekrarı ile kurulan sözcük öbeğine rastlanmıştır. Bu tekrar grubu 90 tane olup toplam verinin %85'ine tekabül etmektedir.

Divanda mükerrer kullanımına rastladığımız aynen tekrar grupları şunlardır: *dem-be-dem* (15), *geh gāh, gāh gāh, geh geh* (11), *çiki çiki*, *dem-ā-dem* (8), *bir biri*, *bir bir, ḥalḳa ḥalḳa* (4), *hey hey*, *ārī ārī*, *ḳat ḳat,* (3) *der-be-der, öz özi, ḫoş ḫoş, bend bend* (2).

Bu kategori altında tespit ettiğimiz tekrar grupları içerisinde yansımalardan meydana gelmiş hiçbir örnek bulunmamaktadır. Divanda sadece bir örneğine rastladığımız toplam 19 aynen tekrar grubu vardır:

[LD 12/02] ni ḥüsn ü ṣūret ü zībādur **allāh allāh** bu / melāḥat āyeti kilmiş meger ki şānında

---

[14] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 512-513.

[15] Mehmet Ali Ağakay, "Türkçede Kelime Koşmaları", *TDAY Belleten*, Ankara 1954, s. 98.

[16] Osman Fikri Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig", *TDAY Belleten*, Ankara 1982-83, s. 265; Saadet Çağatay, "Uygurca Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara 1978, 29-30; Éva Kincses Nagy, "İki taşla bir kuş… Çağatayca Hendiadyoin", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I*, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara 2004, s. 1126-1130; Deniz Abik, "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşundaki İkilemeler", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi*, 17, 2, 2010, s. 15.

[17] Bülent Özkan, "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar", *Turkish Studies*, VI/1, 2011, s. 1572-1594; Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s. 154-155; Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi,* Akçağ Yayınları, Ankara 2013 , s. 60-62; Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul 2007, s. 377-378; Osman Nedim Tuna, "Türkçede Tekrarlar 1", *TDED Dergisi*, III, İstanbul 1949, s. 429-447; Osman Nedim Tuna, "Türkçede Tekrarlar 2", *TDED Dergisi*, IV, İstanbul 1950, s. 35-82., Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 211-212.

[18] Kaare Grønbech, *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 100-107.

[19] Emine Temel, "Bilge Kağan Âbidesi'nde Tekrar Grupları", *İstanbul Kültür Üniversitesi, V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi* (TUDOK 2014), 23-24 Haziran 2014, .s. 119.

[LD 62/01] rāstlıḳ ḥaḳḳı muḫālif bolmadım ḥīç ay nigār / ney bigin baġrım tilip iñgretme mini **zār zār**

[LD 62/03] çeng tig ḳaddım niçe cevrüñ ilindin boldı ḫam / nāle yoḳ a‘żām üze bolsa reg ü pey **tār tār**

[LD 236/05] kildi dil-berniñ ḫayālı cān ivige kirgeli /ay köñgülniñ ḫanı közge kirme bir dem **rāh rāh**

Divanda yer alan diğer örnekler: *yüz yüz* 06/22, *biri bir* 10/01, *küle küle* 44/04, *āh āh* 236/03, *çāk çāk* 77/07, *ṣaf ṣaf* 112/02, *şehr-be-şehr* 112/05, *sora sora* 158/09, *ḫam ḫam* 166/03, *yana yana* 170/02, *māh māh* 236/02, *çāh çāh* 236/04, *şāh şāh* 236/07, *rū-be-rūy* 287/07, *leb-be-leb* 312/06.

2.1.2. Eş/Yakın Manalı Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

Eş/yakın manalı kelimelerle kurulan tekrar grupları 8 tane olup bunlar toplam verinin %8'lik kısmını oluşturmaktadır. Divanda 4 farklı örneğine rastladığımız eş/yakın manalı tekrar gruplarından sadece *ay vāy*, 5 kez kullanılmıştır.

[LD 256/07] yüz ‘işve bile aldı köñgül luṭfīdin irniñ / **ay vāy** ki ḫaṭ imdi kilip cān aladur la

[LD 106/05] min bir körerge muñgluḳ u ṭāli‘lıḳ ol niḳāb / sürter yüzin yüzüñge vü ḫoş ḫoş **öper kuçar**

[LD 160/06] kāfir közi öltürdi mini ḥīç günehsiz / **iy vāy** bigim kimge bolur uşbu vebālım

[LD 289/06] köz yaşı tig çaḳar mini ‘ālemde **nāle āh** / ‘āşıḳḳa bir belā imiş āh u fiġān dağı

2.1.3. Zıt Manalı Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

Anlam yönünden birbirinin tersi olan kelimelerin oluşturduğu toplam 7 tekrar grubu olup bunlar toplam verinin %7'sini oluşturmaktadır. Sadece 3 farklı kullanımını tespit ettiğimiz bu tekrar grupları şunlardır: *tün kün* (3), *kiçe kündüz* (2), baş ayak (2).

[LD 348/05] ḥaḳdın tilerem yüzi üze zülfini **tün kün** / kim ḫoştur anı körmek üçün ‘ömr uzaḳı

[LD 355/07] kiçe kündüz çün tiler sin luṭfī ol dil-ber yüzin / zülfi tig ot üzre ḳılġıl dāyimā ārāmnı

[LD 199/02] baş ayaḳ yalġan irür ‘ışḳ aġrığından ursa dem / bir meniñ tig sarġarıp yüzi yara ḳan bolmaġan

2.1.4. Diğer Tekrarlı Yapılar

Birbirini takip eden dizelerin sonlarında veya sadece ikinci dizelerin sonlarında yer alan kelime, kelime grupları, cümle ve ek tekrarları da (gramer aliterasyonu) şiirin akıcı üslubunu pekiştirmekte ve şiire ahenk katmaktadır.

Maniheist çevre metinlerinde sıklıkla görülen, mısra başında "kıt'a aliterasyonu" ve "Altay aliterasyonu", mısra içinde "iç aliterasyon" olarak ifade edilen kafiyeler, Budist çevre metinlerinde ek tekrarı ile yapılmaktadır ve "gramer aliterasyonu" olarak adlandırılmaktadır.[20] Tekrar grupları gibi arka arkaya gelmeyen fakat en az onlar kadar cümlenin üslubuna tesir eden bu yapılar, divanın sadece kaside türünde tespit edilememiştir. Bu ahenk unsurları daha çok gazelde yer almaktadır:

[LD 374] tā senin̂g ʻışḳın̂gġa boldum **āşinā /** hīç ḳıla bilmen tapuḳdın **āşinā** / gevher-i vaṣlın̂g temennāsı üçün / ġam muḥītinde ḳılur min **āşinā**

[LD 118/01] öltürür hicrān mini ol rāḥat-ı **cāndın yıraḳ** / tüşmesün gül mevsimi hīç kimse **cānāndın yıraḳ**

[LD 174/01] ay bigim bilmen tapuḳda tā **ni taḳsīr eyledim** / fikr itip tapman ki nittim ya **ni taḳsīr eyledim**

[LD 94] nār tig yan̂gaḳların̂gnı ki firdevs bāġ**ıdur** / şemʻ-i felek dimen ki tecellī çerāġ**ıdur**

2.1.5. Tekrar Gruplarında Anlam Özellikleri

Tekrar grupları, dâhil oldukları cümleye farklı şekillerde katkılar sağlamaktadır. Bazen aynı tekrar grubu hem pekiştirme, kuvvetlendirme hem abartma hem de beraberlik (vasıta) anlamlarını yansıtabilir:

Pekiştirme: **[LD 167/06]** ol elif boyluḳ ṣanemnin̂g **ḥalḳa ḥalḳa** zülfidin / niçe çiktim belālar dimedim yüzine lām

Lam harfine benzetilen saçların kıvrımlığı pekiştirme işlevindeki *ḥalḳa ḥalḳa* tekrar grubu ile ifade edilmiştir.

Beraberlik: [**LD 38/03]** zülfün̂g sevādıda kim irür **ḥalḳa ḥalka** rūḥ / eşrāt-ı sāʻat irmes ü maḥşer degül müdür

Ruhların zülfün siyahlığındaki toplanma şekli, beraberlik işlevini yansıtan *ḥalḳa ḥalḳa* tekrar grubu ile belirtilmiştir.

[**LD 270/01]** ay saçın̂g şeydā kön̂güllernin̂g sevād-ı aʻẓamı / **ḥalḳa ḥalḳa** rūḥnın̂g ser-menzilidür her ḫamı.

Sevgilinin saçlarının her kıvrımı, şeyda gönüllerin *halka halka* toplandığı bir menzil gibidir.[21] Bu beyitte de *halka halka* tekrar grubu beraberlik işlevi ile yer almıştır.

Abartma: **[LD 91/01]** gül-çehrelernin̂g cevridin **ḳat ḳat** bu baġrım ḳan irür / dür tişlerinin̂g nāzıdın ikki közüm ʻummān irür

---

[20] Şinasi Tekin, "Uygur Edebiyatının Meseleleri (Şekiller-Vezinler)", *Türk Kültürü Araştırmaları II*, 1965, S. 1-2, s. 26-67.

[21] Cemal Aksu, *Lutfî Divanı'nın Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2002, s. 304.

Sevgilinin gül yüzünün eziyetinden dolayı aşığın bağrı kat kat kan olmuştur. Aşığın ağlaması ve eziyet çekmesi abartma işlevini yüklenen ve kan kelimesine sıfat olan *ḳat ḳat* tekrar grubu ile anlatılmıştır.

Beraberlik: **[LD 132/03] ḳat ḳat** yürekim bağladı ḳān ġonce meñgizlig / bu derd-i dilimni gül-i ḫandānıma aytıñg

Aşığın yüreğinin kat kat kan bağlaması gonca çiçeğine benzetilmiştir. *Ḳat ḳat* tekrar grubu beraberlik işlevi ile *kan bağlamak* birleşik fiil grubunu nitelemiştir.

[LD 239/02] her nākes ü ḫāṣ yüzige ḫoş tāze gül yañglıḳ külüp / bağrımnı **ḳat ḳat** ġonce tig ḥasret bile ḳan eyleme

Bu beyitte de *kat kat* tekrar grubunu beraberlik işlevi ile kullanılmaktadır.

2.2. Yapı Ve Kuruluşlarına Göre Tekrar Grupları

Lutfî Divanı'nda yer alan tekrar gruplarının 94 (%90) tanesi isim kök veya gövdesinden 11 (%10) tanesi de fiil kök veya gövdesinden türemiş kelimelerden müteşekkildir. Aynen tekrar ile kurulan yapıların 11, eş/yakın anlamlı kelimelerden kurulan tekrar gruplarının ise sadece 1 tanesinde fiilden türemiş unsurlar bulunmaktadır. Onun dışındaki tekrar gruplarının hiçbiri fiilden türemiş kelimeleri içermemektedir.

İsim ve fiil kök veya gövdesinden müteşekkil bu yapıların kullanım sıklığı, Türkçe ve alıntı kelimelerle oluşan tekrar gruplarına göre farklılık göstermektedir.

2.2.1. Türkçe Kelimelerle Oluşan Tekrar Grupları

2.2.1.1. İsim Kök veya Gövdesinden Türetilmiş Kelimelerden Oluşan Tekrarlar

Tamamı basit sözcükten oluşan bu tekrar gruplarının 10 (%11) tanesi ek almadan bir araya gelen 5 farklı Türkçe yapıdan meydana gelmektedir: *yüz yüz* 06/22, *bir bir* 165/05, *baş ayaḳ* 190/02, *tün kün* 348/05, *kiçe kündüz* 355/07.

[LD 165/05] bağrım ḳanıdın lāle bütüp toprağım üzre / **bir bir** oḳuġay ḳalmasa hīç nām u nişānım

[LD 208/06] köygen köñgülde her dem Mihriñg bolur ziyāde / **tün kün** egerçi bizge cevr ü cefā ḳılur sin

[LD 355/07] kiçe kündüz çün tiler sin luṭfī ol dil-ber yüzin / zülfi tig ot üzre ḳılġıl dāyimā ārāmnı

2.2.1.1.1. Eklemeli Tekrar Grupları

Türkçe kelimelerle kurulan tekrar gruplarının sadece 1 tanesi (%2) iyelik eki alarak tekrarlanmıştır.

**<u>Birinci kelimesi iyelik eki alanlar</u>:*

[LD 10/01] iy ezeldin cānuma zülfüñg ḳażā bolġan belā / ḳaş u közüñg **biri birinig** üstide kilgen belā

Tekrar grupları, müstakil bir isim olarak tek bir kavrama işaret edebildikleri için ismin aldığı her türlü ekli alabilirler. Genelde hâl ve iyelik eklerini alan bu tekrar gruplarından tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

İyelik eki alanlar:

[LD 301/04] niçe sırrımnı yuşursam sīnedin bīḫ^{v}āst-ı ‘ışḳ / **öz özi** feryād iter kim eylegey rüsvā mini

[LD 352/04] cān ḳaṣdıġa ḳaş u yüzi yüz miṅg **/ bir biri** bile kiṅgeş ḳıldı

**İyelik ekinin üzerine ayrılma durum eki alan:*

[LD 201/05] sizde bar törtelesi **bir biridin** āfetraḳ / kim irür her biridin başḳa ḫıred maḥv-ı çünūn

**İyelik ekinin üzerine yönelme durum eki alanlar:*

[LD 262/07] öz özige ‘ışḳınġnı belā ḳılmadı luṭfī / yoḳ ḥaddı veli çāre nidür ḥükm-i ḥaḳ içre

Aşağıdaki beyitlerde geçen tekrar gruplarında ise anlam itibari ile III. teklik kişi iyelik eki var olup şekil itibari ile yer almamaktadır:

[LD 83/02] yüz üstide cān alġuçıdur közi bü ḳaşı / **bir birge** barı fitne ḳatılġan belādur

[LD 262/03] şīrīnlikidin kāġıdı **bir birge** yapıştı / irniṅg ṣıfatın ḳayda ki yazdım varaḳ içre

2.2.1.2. Fiil Kök veya Gövdesinden Türetilmiş Kelimelerden Oluşan Tekrarlar

Divanda 1 çekimli fiil (%8) 11 tane de zarf-fiilden (%92) müteşekkil Türkçe tekrar grubu bulunmaktadır.

Tekrar grubunu oluşturan kelimelerin üzerine aldığı bu ekler, aynı türden olmasının yanı sıra anlamsal bakımdan da paralellik göstermektedir.

**Unsurları geniş zaman eki ile çekimlenmiş olanlar:*

[LD 106/05] min bir körerge muṅgluḳ u ṭālī‘lıḳ ol niḳāb / sürter yüzin yüzüṅge vü ḫoş ḫoş **öper kuçar**

Anlam itibari ile sevgi, şefkat duygularında birleşen bu eş anlamlı kelimelerin her ikisi de olumlu geniş zaman eki ile çekimlenmiştir.

**Unsurları zarf-fiil eki ile çekimlenmiş olanlar:*

Unsurları zarf-fiil eki ile çekimlenmiş olan 4 farklı tekrar grubu yer almaktadır. Bunlardan *çiki çiki* (8) tekrar grubu, ardı sıra gelen beyitlerin dize sonlarında redif olarak kullanılarak şiire ritmik bir ifade kazandırmaktadır.

[LD 44/04] irür cihān közidin ġonçe aġzı tig maḫfī / dudaġı cānıma ol kim **küle küle** ḳıladur

[LD 158/04] ḳanımġa ḫaṭ çıḳarıp kirdi al bile dudaġınġ / bu yerge **sora sora** ḫūn-behā tiley kildim

[LD 170/01] cemālınġ şem‘ine pervāne kildim / firāḳ otına **yana yana** kildim

[LD 339/07] ḳul tili ‘andelib tig luṭfī-i ḫasta yalbarur / gül kibi çehredin anı tutma cüdā **çiki çiki**

2.2.2. Alıntı Kelimelerle Oluşan Tekrar Grupları

2.2.2.1. İsim Kök veya Gövdesinden Türetilmiş Kelimelerden Oluşan Tekrarlar

Tamamı basit sözcükten oluşan bu tekrar gruplarının 55 (%59) tanesi hiçbir ek almadan bir araya gelen 21 farklı Farsça yapıdan oluşmaktadır: *ārī ārī* 01/10, *geh gāh* 11/06, *allāh allāh* 12/02, *ḥalḳa ḥalḳa* 38/03, *zār zār* 62/01, *tār tār* 62/03, *çāk çāk* 77/07, *ḫoş ḫoş* 106/05, *ṣaf ṣaf* 112/2, *ḳat ḳat* 132/03, *iy vāy* 160/06, *ay vāy* 312/03, *ḫam ḫam* 166/03, *bend bend* 166/03, *hey hey* 184/02, *māh māh* 236/02, *āh āh* 236/03, *çāh çāh* 236/04, *rāh rāh* 236/05, *şāh şāh* 236/07, *nāle āh* 289/06.

[LD 01/10] küntü kenzen maḥzenininĝ ḫāzini ẕātınĝ irür / **ārī ārī** ol emānetḳa kirek sin tig emīn

[LD 135/05] ġamzenĝ oḳıġa ḳarşu cān luṭfī hedef ḳıldı / nāmūs üçün **geh geh** sin atḳınĝ anı nāzük

[LD 166/03] ḳāmetinĝ barında şīrīnlik talaşsa ney-şeker / ney-şekerni **bend bend** itip yigeyler **ḫam ḫam-**

2.2.2.1.1. Eklemeli Tekrar Grupları

Tekrar gruplarının 28 tanesi (%29) araya Farsça ek alarak tekrarlanmıştır. Araya Farsça ekin girmesi ile meydana gelen eklemeli tekrarlardan *dem-be-dem* 15, *dem-ā-dem* 8, *der-be-der* 2, *rū-be-rūy*, *leb-be-leb, şehr-be-şehr* 1 kez kullanılmıştır:

[LD 16/03] cevrünĝ artar **dem-be-dem** şāyeste ḫıdmet minde yoḳ / ni sebebtin yā rab uş munça ‘ināyettür manĝa

[LD 154/04] barma dirler işiki sarı **dem-ā-dem** niteyin / köp taḳāżā ḳıla durġan bu könĝüldür bu könĝül

[LD 364/07] birer köz uçıdın luṭfī sarı baḳḳay mu dip nāgeh / bolup min **der-be-der** mundaḳ salıp min ḫan u mānımnı

[LD 287/07] aġzına **rū-be-rūy** ḳılur luṭfī kāmını / yoḳ yerde niçe bolġay ol aynınĝ ḥavālesi

[LD 312/06] leb-be-leb vaṣlıdın tilep tapman kenārın niçe kim / közlerim al yaşını ḥasrette ceyhūn eyledi

[LD 112/05] yetti iḳlīm içide der-be-der ü **şehr-be-şehr** /ḥüsn üçün kizdim ü ra‹nā sini oḳ kördüm ü bes

2.3. Sözcük Türlerine Göre Tekrar Grupları

Tekrar grupları cümle içerisinde tek bir sözcük gibi değerlendirilebildiği için tür itibariyle de farklı fonksiyonları karşılayabilirler. *Lutfî Divanı'*nda incelediğimiz tekrar gruplarının en fazla zarf türünde kullanıldığını gözlemledik. Toplam 69 zarf (%66), 16 isim (%15), 14 ünlem (%13), 5 sıfat (%5) ve 1 fiil (%1) türündeki tekrarlara rastlanmıştır.

2.3.1. Zarf Türündeki Tekrar Grupları

Divanda sadece bir örneği olan 11 (*yüz yüz* 06/22, *küle küle* 44/04, *zār zār* 61/01, *şehr-be-şehr* 112/05, *bend bend* 116/03, *sora sora* 158/04, *ḫam ḫam* 166/03, *yana yana* 170/01, *rāh rāh* 236/05, *öz özige* 262/07, *leb-be-leb* 312/06), mükerrer kullanımlarına rastladığımız 12 tekrar grubu, zarf türünde görev almaktadır.

[LD 165/05] baġrım ḳanıdın lāle bütüp toprāġım üzre / **bir bir** oḳuġay ḳalmasa hīç nām u nişānım

[LD 166/03] ḳāmetiñ barında şīrīnlik talaşsa ney-şeker / ney-şekerni bend bend itip yigeyler **ḫam ḫam**

[LD 208/06] köygen köñülde her dem nihriñ bolur ziyāde / **tün kün** egerçi bizge cevr ü cefā ḳılur sin

Divanda zarf türünde kullanılan diğer tekrar grupları: *dem-be-dem* 05/20, *dem-ā-dem* 06/22, *geh gāh* 11/06, *ḫoş ḫoş* 83/04, *ḳat ḳat* 132/03, *bend bend* 166/03, *baş ayaḳ* 199/02, *çiki çiki* 339/06, *kiçe kündüz* 355/07, *der-be-der* 364/07.

2.3.2. İsim Türündeki Tekrar Grupları

Divanda toplam 11 farklı tekrar grubu isim türünde kullanılmaktadır. Bunlardan sadece bir tanesi 5 farklı yerde (*biri birniñ* 10/01, *bir birge* 83/02-262/03, *bir bir* 189/04, *bir biri* 201/05, 352/04) görev almıştır.

[LD 236/07] luṭf-ı eş'ārıñgnı luṭfī bay sunġur ḫan bilür / kim 'arūs-ı mülk körmeydür anıñg tig **şāh şāh**

[LD 301/04] niçe sırrımnı yaşursam sīnedin bīḫ^{v}āst-ı 'ışḳ / **öz özi** feryād iter kim eylegey rüsvā mini

[LD 289/06] köz yaşı tig çaḳar mini 'ālemde **nāle āh** / 'āşıḳḳa bir belā imiş āh u fiġān dağı

İsim türünde kullanılan diğer tekrar grupları: *ḫalḳa ḫalḳa* 38/03, *tār tār* 62/03, *çāk çāk* 77/07, *māh māh* 236/02, çāh çāh 236/04, *şāh şāh* 236/07, *bend bend* 243/06, *rū-be-rūy* 287/07.

2.3.3. Ünlem Türündeki Tekrar Grupları

Ünlem türünde kullanılan toplam 6 farklı tekrar grubu tespit edilmiştir.

[LD 123/03] bir tutup zülfüñgni yüz miñg zehr tattım ẓulmıdın / **ārī ārī** kim yılan tutḳanġa semdin çāre yoḳ

[LD 184/02] boy çektiñg ü āfāḳ içide ḳoptı ḳıyāmet / **hey hey** ni belā serv-i ḫırāmān yetilip sin

[LD 353/05] bizni raḳībler öltüredür yoḳ sañga ḫaber / **ay vāy** niçe tartalı itler maḥālını

Ünlem türünde kullanılan diğer tekrar grupları: *allāh allāḥ* 12/02, *iy vāy* 160/06, *āh āh* 236/03.

2.3.4. Sıfat Türündeki Tekrar Grupları

Sıfat türünde kullanılan toplam 3 farklı tekrar grubu bulunmaktadır.

[LD 167/06] ol elif boyluḳ ṣanemnin̄g **ḥalḳa ḥalḳa** zülfidin / niçe çiktim belālar dimedim yüzine lām

[LD 112/02] rāst çün boldı ezelnin̄g küni **ṣaf ṣaf** ervāḥ / barçadın ḥüsn ile yektā sini oḳ kördüm ü bes

[LD 91/01] gül-çehrelernin̄g cevridin **ḳat ḳat** bu baġrım ḳan irür / dür tişlerinin̄g nāzıdın ikki közüm ʿummān irür

2.3.5. Fiil Türündeki Tekrar Grupları

[LD 106/05] min bir körerge munḡluḳ u ṭāliʻlıḳ ol niḳāb / sürter yüzin yüzün̄ge vü ḫoş ḫoş **öper kuçar**

2.4. Cümledeki Görevlerine Göre Tekrar Grupları

Divanda toplam 40 farklı tekrar grubu tespit edilmiştir. Farklı beyitlerde yinelenerek kullanılan bu tekrar grupları cümledeki görevleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır.

Toplam 68 zarf tümleci (%65), 13 cümle dışı unsur (%12), 9 yüklem (%9), 6 özne (%6), 5 yer tamlayıcısı (%5), 2 belirtisiz nesne (%2) ve 2 belirtili nesne (%2) görevinde kullanılan tekrar grubu yer almaktadır.

2.4.1. Zarf Tümleci Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

Divanda en fazla zarf tümleci görevinde kullanılan tekrar grubuna rastlanmıştır. Bu tekrarların 59 tanesi müstakil grup olarak görev alırken 9 tanesi başka kelime gruplarının unsuru olarak yer almaktadır. Müstakil olarak görev alanların 54 tanesi de temel cümlenin, 2'şer tanesi zarf-fiil ve isim-fiil grubunun 1 tanesi de iç cümlenin içinde bulunmaktadır.

2.4.1.1. Müstakil Grup Olarak

2.4.1.1.1. Temel Cümlenin İçinde

[LD 165/05] baġrım ḳanıdın lāle bütüp toprāġım üzre / **bir bir** oḳuġay ḳalmasa hīç nām u nişānım

[LD 262/07] öz özige ʻışḳın̄gnı belā ḳılmadı luṭfī / yoḳ ḥaddı veli çāre nidür ḥükm-i ḥaḳ içre

[LD 356/01] ger ḫayālin̄g **kiçe kündüz** bizge hem-dem bolmaġay / sinsizin bizge acunda ʻömr bir dem bolmaġay

Divanda geçen zarf tümleci görevindeki diğer tekrar grupları: *dem-ā-dem* 06/22, *geh geh* 34/07, *ḫoş ḫoş* 106/05, *ḳat ḳat* 132/03, *çiki çiki* 339/06, *tün kün* 208/06, …

2.4.1.1.2. Eylemsi Gruplarının İçinde

2.4.1.1.2.1. Zarf-Fiil Grubunun İçinde

[LD 83/04] baş oynayın u cān bireyin vaṣl üçün ayttım / **ḫoş ḫoş** külüp aytur manga kim yaḫşı behādur

[LD 130/05] her niçe kim sizge zaḥmettür zekāt-ı ḥüsn üçün / iltifātı luṭfī sarı **gāh gāh** eylep ötüng

2.4.1.1.2.2. İsim-Fiil Grubunun İçinde

[LD 97/02] ḳan yıġlamaḳdın **dem-be-dem** ḫalḳ ara sırrım boldı fāş / ‘āşıḳnıng örtüglüg işin köz yaşı köp rüsvā ḳılur

[LD 93/04] hecr otı birle raḳīb cevri baġırnı köydürüp / ḳalġanın **geh geh** birer ḥāl sormamaḳıng köydürür

2.4.1.1.3. İç Cümlenin İçinde

[LD 154/04] barma dirler işiki sarı **dem-ā-dem** niteyin / köp taḳāżā ḳıla durġan bu köngüldür bu köngül

2.4.1.2. Kelime Grubunun Unsuru Olarak

2.4.1.2.1. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan

[LD 166/03] ḳāmeting barında şīrīnlik talaşsa ney-şeker / ney-şekerni **bend bend** itip yigeyler ḫam ḫam

2.4.1.2.2. Birleşik Fiil Grubunun Fiil Unsurunu Oluşturan

[LD 339/01] firḳatıng öltürür mini tutma revā çiki çiki / köngülüm alıp yaşunmaġıl behr-i ḫudā **çiki çiki**

çiki çiki 339/02, 339/04, 339/05.

2.4.1.2.3. Bağlama Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bağlama grubunun her iki unsurunun da tekrar grubundan meydana geldiği 1 örnek tespit edilmiştir:

[LD 112/05] yetti iḳlīm içide **der-be-der** ü **şehr-be-şehr** /ḥüsn üçün kizdim ü ra‘nā sini oḳ kördüm ü bes

2.4.1.2.4. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan

[LD 352/04] cān ḳaṣdıġa ḳaş u yüzi yüz ming **/ bir biri** bile kingeş ḳıldı

2.4.1.2.5. Edat Grubunun Sıfat Tamlaması Şeklindeki İsim Unsurunu Oluşturan Tekrar Grubu

2.4.1.2.5.1. Sıfat Tamlamasının İsim Unsurunu Oluşturan

[LD 239/02] her nākes ü ḫāṣ yüzige ḫoş tāze gül yanglıḳ külüp / baġrımnı **ḳat ḳat** ġonce tig ḥasret bile ḳan eyleme

2.4.2. Cümle Dışı Unsur Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

2.4.2.1. Müstakil Grup Olarak

Toplam 5 farklı tekrar grubu, cümle dışı unsur vazifesini müstakil olarak ve hiçbir kelime grubuna dâhil olmadan yerine getirmektedir.

[LD 12/02] ni ḥüsn ü ṣūret ü zībādur **allāh allāh** bu / melāḥat āyeti kilmiş meger ki şānında

[LD 232/03] gül tig ḳızarur yüzi naẓardın / **hey hey** ni belā ḥayā bolur bu

[LD 312/03] min hecr ile dermānde vü sin közdin uçar sin / **ay vāy** ki yoḳtur manga ḳuş tig per ü bālī

Divanda geçen diğer örnekler: *ārī ārī* 10/06, *iy vāy* 160/06.

2.4.3. Yüklem Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

Yüklem görevinde kullanılan toplam 9 tekrar grubu tespit edilmiştir. Bunlardan sadece 1 tanesi müstakil olarak görev alırken geriye kalanları, başka kelime gruplarının herhangi bir unsuru olarak yer almıştır.

2.4.3.1. Müstakil Grup Olarak

[LD 106/05] min bir körerge munglu ḳ u ṭāli'lıḳ ol niḳāb / sürter yüzin yüzüngge vü ḫoş ḫoş **öper kuçar**

2.4.3.2. Kelime Grubunun Unsuru Olarak

2.4.3.2.1. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

[LD 77/07] bolur yüzüng ġamıdın **çāk çāk** gül yanglıḳ / ni ḫırḳaī kim anı luṭfī-i faḳīr kiyer

[LD 243/06] saçıngdın çün uġurlar müşg-i ḫoş-būy / ḳılurlar **bend bend** anı ḫotende

[LD 287/07] aġzına **rū-be-rūy** ḳılur luṭfī kāmını / yoḳ yerde niçe bolġay ol aynıng ḥavālesi

Diğer örnekler kullanımlar: *der-be-der* (364/07), *tār tār* (62/04).

2.4.3.2.2. Sıfat Tamlamasının Sıfat Unsurunu Oluşturan

[LD 91/01] gül-çehrelerning cevridin **ḳat ḳat** bu baġrım ḳan irür / dür tişlering nāzıdın ikki közüm 'ummān irür

[LD 38/03] zülfüng sevādıda kim irür **ḫalḳa ḫalka** rūḥ / eşrāt-ı sā'at irmes ü maḥşer degül müdür

2.4.3.2.3. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlaması Şeklindeki Tamlayan Unsurunu Oluşturan Tekrar Grubu

2.4.3.2.3.1. Sıfat Tamlamasının Sıfat Unsurunu Oluşturan

[LD 270/01] ay saçıng şeydā könggüllering sevād-ı a'ẓamı / **ḫalḳa ḫalḳa** rūḫnıng ser-menzilidür her ḫamı

2.4.4. Özne Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

Özne görevinde kullanılan toplam 6 tekrar grubunun sadece 1 tanesi müstakil grup şeklinde yer almaktadır.

2.4.4.1. Müstakil Grup Olarak

[LD 289/06] köz yaşı tig çaḳar mini 'ālemde **nāle āh** / 'āşıḳḳa bir belā imiş āh u fiġān dağı

2.4.4.2. Kelime Grubunun Unsuru Olarak

2.4.4.2.1. Temel Cümlenin İçinde

2.4.4.2.1.1. Sıfat Tamlamasının Sıfat Unsurunu Oluşturanlar

[LD 112/02] rāst çün boldı ezelning küni **ṣaf ṣaf** ervāḥ / barçadın ḥüsn ile yektā sini oḳ kördüm ü bes

2.4.4.2.1.2. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

[LD 301/04] niçe sırrımnı yuşursam sīnedin bīḫ^{v}āst-ı ‘ışḳ / **öz özi** feryād iter kim eylegey rüsvā mini

2.4.4.2.1.3. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Sıfat Tamlaması Şeklindeki İsim Unsurunu Oluşturanlar

2.4.4.2.1.4.1. Sıfat Tamlamasının Sıfat Unsurunu Oluşturan

[LD 60/01] **ḥalḳa ḥalḳa** zülfi kim ol māh-ı tābānındadur / çīnġa baḳsam dāl tig ḫūrşīdning yanındadur

2.4.4.2.1.4.2. Sıfat Tamlamasının Ayrılma Grubu Şeklindeki Sıfat Unsurunu Oluşturan Tekrar Grubu

2.4.4.2.1.4.2.1. Ayrılma Grubunun Birinci İsim Unsurunu Oluşturan

[LD 201/05] sizde bar törtelesi **bir biridin** āfetraḳ / kim irür her biridin başḳa ḫıred maḥv-ı çünün

2.4.4.2.2. Sıfat-Fiil Grubunun İçinde

2.4.4.2.2.1. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Tekrar Grubu

[LD 189/04] ol ḳara ḳaş tig ḳalem birle sızılġan tapmadı / ṣūret-i çīn defterin yüz ḳatla **bir bir** eylegen

2.4.5. Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

Müstakil olarak 2, kelime grubunun unsuru olarak 3 olmak üzere toplam 5 tekrar grubu yer tamlayıcısı görevinde kullanılmaktadır.

2.4.5.1. Müstakil Grup Olarak

2.4.5.1.1. Temel Cümlenin İçinde

[LD 262/03] şīrīnlikidin kāġıdı **bir birge** yapıştı / irning ṣıfatın ḳayda ki yazdım varaḳ içre

2.4.5.1.2. Sıfat-Fiil Grubunun İçinde

[LD 83/02] yüz üstide cān alġuçıdur közi vü ḳaşı / **bir birge** barı fitne ḳatılġan belādur

2.4.5.1.3. Kelime Grubunun Unsuru Olarak

2.4.5.1.3.1. Temel Cümlenin İçinde

2.4.5.1.3.1.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturan

[LD 312/06] **leb-be-leb** vaṣlıdın tilep tapman kenārın niçe kim / közlerim al yaşını ḥasrette ceyhūn eyledi

2.4.5.1.3.1.2. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlaması Şeklindeki Tamlanan Unsurunu Oluşturan Tekrar Grubu

2.4.5.1.3.1.3. Sıfat Tamlamasının Sıfat Unsurunu Oluşturan

[LD 167/06] ol elif boyluḳ ṣanemnińg **ḥalḳa ḥalḳa** zülfidin / niçe çiktim belālar dimedim yüzine lām

2.4.5.1.3.2. Sıfat-Fiil Grubunun İçinde

2.4.5.1.3.2.1. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan

LD 10/01] iy ezeldin cānuma zülfüńg ḳażā bolġan belā / ḳaş u közüńg **biri birinińg** üstide kilgen belā

2.4.6. Belirtisiz Nesne Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

2.4.6.1. Müstakil Grup Olarak

Divanda belirtisiz nesne görevinde kullanılan tekrar gruplarının ikisi de müstakil olarak görev almıştır.

[LD 236/03] çün öler min ol elif tig ḳadd u ṣıfr aġzıńg üçün / sin öterde türbetimdin ḳopḳusıdur **āh āh**

[LD 236/04] tüşti köńglüm ol zeḳanġa anglamay medhūş üçün / her niçe kim ‘aḳl-ı dūr-endīş ayıttı **çāh çāh**

2.4.7. Belirtili Nesne Görevinde Kullanılan Tekrar Grupları

Divanda belirtili nesne görevinde kullanılan 2 tekrar grubu da ek almadan bu vazifelerini ifa etmişlerdir.

2.4.7.1. Müstakil Grup Olarak

[LD 236/02] yaḫşı irdi künde bir dem ay yüzüńg neẕẕāresi / ni yaman künler durur kim imdi körmen **māh māh**

2.4.7.2. Kelime Grubunun Unsuru Olarak

2.4.7.2.1. Sıfat Tamlamasının İsim Unsurunu Oluşturan

[LD 236/07] luṭf-ı eş‘ārıńgnı luṭfī bay sunġur ḫan bilür / kim ‘arūs-ı mülk körmeydür anıńg tig **şāh şāh**

3. Sonuç

Türk dilinde, anlamı pekiştirmek, çoğaltmak, abartmak, kuvvetlendirmek ve anlaşılır kılmak için belirli kurallar dâhilinde bir araya getirilen kelimeler ile tekrar grubu oluşturulur. Tek bir göstergeye işaret eden bu tekrar grupları, Türk dilinin ifade imkânlarını genişletmektedir. Divanda sıklıkla kullanılan tekrar grupları bulunmakta olup bu yapıların çoğu anlamsal işlevleri yönünden birbirinden ayrılmaktadır. Dize sonlarında tekrarlanan kelime, kelime grubu ve cümleler ile uyak örgüsü içinde karşımıza çıkan ekler de anlatımın akıcılığını sağlayan tekrarlı yapılar olarak tavsif edilebilir.

Lutfî'nin kullandığı dili çağdaşlarından ayrıcalıklı kılan en önemli etken Türkçeyi kullanma becerisinde yatmaktadır. Şiirlerinde Arapça ve Farsça yapıları kullanmaktan kaçınan ve Türkçe unsurlara sıklıkla yer veren Lutfî'nin divanında da Türkçe tekrar grupları (%71) bir üslûp özelliği olarak ön plâna çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ABİK, Deniz, "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşundaki İkilemeler", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi,* 17, 2, 2010, s. 1-20.

AĞAKAY, Mehmet Ali, "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili*, II/16, Ankara 1953, s. 189.

AĞAKAY, Mehmet Ali, "Türkçede Kelime Koşmaları", *TDAY Belleten*, Ankara 1954, s. 97-104.

AKSAN, Doğan, "Eski Türk Yazı Dilinin Yaşı İle İlgili Yeni Araştırmalar", *TDAY Belleten*, 1975-1976, Ankara 1976, s. 133-141.

AKSAN, Doğan, "Eş Anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi,* VI/1, Ankara 1974, s. 1-14.

AKSAN, Doğan, "Göktürk Yazıtlarında Söz Sanatları Güçlü Anlatım Yolları", *Türk Dilleri Araştırmaları,* Ankara 1991, s. 1-12.

AKSAN, Doğan, *Halk Şiirimizin Gücü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2006.

AKSU, Cemal, *Lutfî Divanı'nın Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2002.

CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 2000.

ÇAĞATAY, Saadet, (1978), "Uygurca Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara 1978, 29-67.

DEMİRCAN, Ömer, "Türkçe İkilemenin Özüne Doğru", *Dilbilim [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi]*, 9, İstanbul 1990, s. 61-92.

DEMİRCAN, Ömer, "Türkçede Pekiştirme İşlemi", *Dilbilim [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi]*, 8, İstanbul 1989, s. 147-164.

DENY, Jean, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi),* Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

ECKMANN, János, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, TDK Yay., Ankara 2003.

ECKMANN, János, *Chagatay Manual*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 60, Bloomington 1966.

EMRE, Ahmet Cevat, *Türk Dil Bilgisi,* TDK Yayınları, İstanbul 1946.

ERASLAN, Kemal, *Alî-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin),* TDK Yayınları, Ankara 2001.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

ERDEM, Mehmet Dursun, (2005), "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig*, 33, 2005, s. 189-225.

EREN, Hasan, "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", *A.Ü. DTCF Dergisi*, VII/2, Ankara 1949, s. 283-286.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dilbilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul 2007.

GRØNBECH, Kaare, *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara 1995.

HATİBOĞLU, Vecihe, *İkileme,* TDK Yayınları, Ankara 1971.

KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, Ankara 2009.
KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 2007.
KÖPRÜLÜ, Fuad, "Çağatay Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1993.
KULA, Onur Bilge, "Dilin Kültürelliği ya da Kültürün Dilselliği", *Bilim ve Ütopya*, 1996, 23, s. 46-47.
NAGY, Éva Kincses, "İki taşla bir kuş … Çağatayca Hendiadyoin", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I,* 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara 2004, s. 1126-1136.
ÖZÇELİK, Sadettin, "Eklemeli Tekrarlar Üzerine Tespitler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, II/30, 2006, s. 357-380.
ÖZKAN, Mustafa, "Deyimleşmiş İkilemeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II,* 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara 2004, s. 2289-2317.
ÖZÖNDER-BARUTÇU, F. Sema, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", *TÜRKLER*, C. III, Ankara 2002, s. 481-499.
ÖZÖNDER-BARUTÇU, F. Sema, *'Alī Şīr Nevāyī Muḥākemetü'l-Luġateyn*, TDK Yay., Ankara 1996.
TEKİN, Şinasi, "Uygur Edebiyatının Meseleleri (Şekiller-Vezinler)", *Türk Kültürü Araştırmaları II*, 1965, S. 1-2, s. 26-67.
TEMEL, Emine, "Bilge Kağan Âbidesi'nde Tekrar Grupları", *İstanbul Kültür Üniversitesi V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2014*, 23-24 Haziran, İstanbul 2014, s. 111-131.
TOPALOĞLU, Ahmet, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1989.
TUNA, Osman Nedim, "Türkçede Tekrarlar 1", *TDED Dergisi*, III, İstanbul 1949, s. 429-447.
TUNA, Osman Nedim, "Türkçede Tekrarlar 2", *TDED Dergisi*, IV, İstanbul 1950, s. 35-82.
TUNA, Osman Nedim, "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *TDAY Belleten*, 1982-83, Ankara 1986, s. 163-228.
ÜSTÜNOVA, Kerime, "Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler", *Dil Yazıları,* Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002.
YÜCE, Nuri, "İkilemelerdeki İlginç Problemler", *Bahşı Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı,* Freiburg-İstanbul, Simurg Yayınları, 1998, s. 419-427.
ZÜLFİKAR, Hamza, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, TDK Yayınları, Ankara 1995.

KISALTMALAR

BK, D: Bilge Kağan Yazıtı / Doğu Yüzü
KT, D: Kül Tigin Yazıtı / Doğu Yüzü
KT, G: Kül Tigin Yazıtı / Güney Yüzü
LD: Lutfî Divanı